

O „TOCMEALĂ“ A LUI MATEI BASARAB PRIVITOARE LA SCUTIREA ȚIRGOVIȘTENILOR DE UNELE DĂRI PENTRU VIN

de RADU GEOGLOVAN

În marginea unei ulițe dosnice din comuna Valea Voievozii, raionul Țirgoviște, se află o cruce ridicată pe vremea lui Matei Basarab¹.

Comuna este despărțită de Țirgoviște numai prin valea Ialomiței și poartă acest nume doar de pe la 1900 încoace, așezarea numindu-se de-a lungul veacurilor „Mahalaua de peste gîrlă“, făcînd parte integrantă din orașul Țirgoviște. Aceasta și explică existența crucii pe teritoriul acestei comune.

Crucea se află probabil pe vechiul ei loc. În vechime era în marginea drumului domnesc de piatră, care mergea de la Țirgoviște la mănăstirea Dealului, cunoscut în acte cu numele de „calea cea bătrînă a lui Mihai vodă, care vine de la oraș“². O hotărnicie din 1760 o amintește cu numele „crucea dă piatră cea mare“, așezată la hotarul dintre livada domnească de la poalele mănăstirii și moșia Mahalaua a spătarului Mihai Cantacuzino: „din matca Ialomiței, pe drum în sus prin crucea de piatră cea mare a răposatului Matei Basarab, pînă trece podișorul și iar în crucea de piatră cea mică a răposatului Matei vodă“³.

Dimensiunile crucii sînt monumentale: 3,50 m înălțime, 0,47 m lățime, 0,32 m grosime, iar lungimea brațului crucial 1,38 m.

Textul săpat în relief este tocit rău de intemperii, încît unele cuvinte au dispărut aproape în întregime, ceea ce explică greșelile și omisiunile din textul publicat anterior.

O cruce asemănătoare se mai află în comuna Ștefănești, vestită pentru viile din jur, la 4 km vest de Pitești, pe un loc numit în hărțile mai vechi, Țirgul Dealului, a cărei inscripție se referă la taxele pe vii pe care trebuiau să le plătească orășenii din Pitești.

¹ Textul inscripției de pe cruce a fost publicat de V. Drăghiceanu în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, 1926, aprilie—iunie, p. 88, cu unele greșeli și omisiuni.

² Arhivele Statului București, Golgota, IV/9; ms. 231, f. 5.

³ Ibidem, Hurezi, XXVII/18; ms. 217, f. 31—32.

Dimensiunile sînt identice cu ale celei de la Valea Voievozii, dar textul tot în relief, este mult mai bine păstrat, ceea ce a constituit un ajutor în descifrarea inscripției de care ne ocupăm¹.

Precizăm că textele ambelor inscripții nu au nicidecum conținut religios și faptul că s-au scris pe pietre în forme de cruci se datorește numai caracterului dominant religios al vieții culturale din orînduirea feudală, unei mode corespunzătoare vremii, de a immortaliza diferite evenimente prin ridicări de cruci sau construcții de biserici.

Textele inscripțiilor, după lectura noastră, sînt următoarele :

Inscripția de la Valea Voievozii

1. + Adecă eu robu lui dumne-
2. zeu Matei Basarab voevod
3. Țării Romînești vîzîndă
4. domnia mea plîsoarea săraci-
5. lor care au vii la Tîrgoviște că
6. s(e) asupresc de vini(ri)ccari
7. i li s-au stricat leagea altor dom-
8. ni bătrîni, iară domnia mea
9. m-am milostîvit de am pus legătu-
10. ră, cine va fi viniricear, va lua
11. vamă bani 30 și plocon de nume ba-
12. ni 12, iar vas și pîrpăr ori vin la
13. pim(ni)ță nu va plini, căci au fost
- ierțați și
14. am pus domnia mea și blestem de acum
15. nainte, care va fi domn pre urma
- noastră
16. și nu va cinsti și va strica această toc-
17. meală, ori va călca acest blestem
18. să fie afurisit de vlădica H(risto)s
19. și să fie blestemat de 318
20. oțeți și să fie cu Iuda și
21. cu Aria într-un loc în vecie
22. anin. Vă leat 7143(1635)
23. G(enarie) 8

Inscripția de la Ștefănești

1. + Adecă ego robu lui Dumnezeu
2. Ion Matei Basarab voivod și domn
3. Țării Romînești vîzînd dumne me
4. plîsoare acestor să-
5. raci care au vii în dealul
6. Piteștilor că-i asu-
7. prescu vini(ri)ccarii de
8. nu le iau de în zeaci veadre l cum
9. au fost obiceiul de alți domni
10. bătrîni, ce-i asupreso de le
11. cer mai mult; dumne me m-am milosti-
12. vit de am pus legătura în această
13. sîntă cruce cine va fi vini(ri)ccar
14. ori în dumne me ori în urma domnii
15. mele, la alți domni și va
16. călca această tocmeală i nu va lua
17. de în zeaci vea(dre) l și de vas bani
- 30 și
18. de ploc(on) bani 12 și de pîrpăr i vin
19. la pim(ni)ță care va vinde vas să
- dea bani
20. 12. De va strica această legătură ace-
21. la om să fie afurisit și bles-
22. temat de vlădica H(risto)s și de 300
23. și 18 oțeți și juruințe și să
24. hie cu Iuda i c u Arie într-un loc,
- în veac.

Pe latura sudică a crucii de la Valea Voievozii se mai află scris : „Și acest puț să nu se părăsească, ce tot omul să aibă a-l direage, pîntru dumnezău și pîntru sufletul lui. Stanislavă G(h)iun au dat la cruce și la puț. să-i(fie) de suflet și Nedelc(u) frate lui Ionașco“. La cea de la Ștefănești nu se mai află nimic scris pe celelalte laturi.

¹ Și această inscripție a fost publicată de V. Drăghiceanu în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, 1911, p. 148. Din 1911 pînă în prezent crucea a mai suferit deplasări și loviri, care au rupt-o în două bucăți, unele așchii pierzîndu-se, dispărînd cu ele și cîteva cuvinte, pe care nu le mai avem decît în textul publicat de V. Drăghiceanu, în 1911. Cele două fragmente existente se află în prezent rezemate de clopotnița bisericii Tîrgul Dealului din Ștefănești.

Și ornamentica celor două cruci prezintă asemănări: ambele au pe brațele cruciale câte un cerc cu monogramele celor 4 apostoli, cele 4 inițiale INȚI în partea superioară și câte un medalion în mijlocul căruia la Ștefănești se află inițialele Is.Hs. iar la Valea Voievozii stema Țării Românești, un vultur cu aripile întinse, capul întors și crucea în cioc, înconjurată de o invocație în limba slavă, către maica domnului rugătoare, din care nu se mai păstrează decât cuvintele „Mati izveaștno”. Crucea de la Ștefănești are ca podoabe vrejuri cu flori, pe când cea de la Valea Voievozii mai multe inițiale: BB,NI,KA,DD,K.

Textele înscrise pe ambele cruci au fost numite pe drept cuvânt privilegii ale orașenilor țirgovișteni și piteșteni pentru taxele pe vii¹.

Este cunoscută rigurozitatea politicii financiare a lui Matei Basarab. Condițiile ocupării tronului îl îndatoraseră la dublarea tributului față de turci precum și la numeroase daruri de pungi cu bani pe la meghistanii Porții. Acestea l-au silit pe domn să-și procure sumele necesare de bani pe calea dărilor impuse mai ales asupra satelor, atât asupra celor libere cât și dependente. Ansamblul măsurilor luate de Matei Basarab în acest scop a fost caracterizat ca o reformă fiscală efectuată în cursul anului financiar 1 decembrie 1634 — 1 decembrie 1635², în care partea cea mai importantă era un nou sistem de impunere, numit taler. Este demn de reținut că și așezământul de la Valea Voievozii datează din 8 ianuarie 1635 și probabil și cel de la Ștefănești-Pitești, nedat, a fost înscris în același an. Aceasta însemnează că reforma lui Matei Basarab cuprindea o revizuire și a celorlalte dări, printre care vinăriciul, ploconul și taxele pe pivnițe.

Față de abuzurile vinăricerilor care încasau „zeciueli” mai mari, desigur în folosul lor, domnul dispunea să nu se încaseze mai mult decât dijma legală la Pitești, „de în zeaci veadre 1”. În esență această apărare a viticultorilor de împovărări abuzive urmărea să asigure încasarea taxelor domnești, menajînd puterea de plată a producătorilor de stoarcerile străine celei domnești.

În afară de dijma orașenii trebuiau să plătească ploconul, 12 bani și pîrpărul, pentru vînzarea la pivniță, cu amănuntul și cu grosul, câte 12 bani de vas, precum și câte 30 bani vamă pentru fiecare vas cu vin rămas în proprietatea producătorului.

După cum se vede așa-zisul privilegiu al piteștenilor era destul de împovărător, orașenii trebuind să plătească toate taxele pe vii și vin, ca toți viticultorii din restul țării. Așezământul lui Matei Basarab nu făcea decât să le fixeze obligațiile propriu-zise față de domnie, fără abuzurile asupra stărilor ale vinăricerilor.

În comparație cu taxele piteștenilor obligațiile țirgoviștenilor erau mai ușoare. Ei trebuiau să plătească vama de 30 de bani, de vas desigur,

¹ A. Cazacu, V. Costăchel, P. P. Panaitescu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, București, 1957, p. 431—432.

² D. Mioc, *Reforma fiscală din vremea lui Matei Basarab*, în „Studii”, nr. 2/1959, p. 57.

aşa cum se plătea şi la Piteşti şi 12 bani ploconul, asupra căruia se pre-
cizează că se va plăti pe nume, termen cu o sferă mai largă decât nu-
mele individual al capitaţiei, de obicei intrînd într-un nume fiscal mai
mulţi capi de familie. Tirgoviştenii sînt scutiţi de vinărici, adică de
dijma din vin, o vadră din zece, cum se plătea la Piteşti. Scutirea este
amintită în privilegiu prin termenul „vas“.

Sînt de asemenea scutite taxele pe vinul vîndut la pivniţă sau
părpărul, o taxă pe fiecare bute cu vin comercializat : „iar vas şi părpăr
ori vin la pivniţă, nu va plini, căci au fost iertaţi“.

Scutirile de impozite în orînduirea feudală constituie excepţii
de la sistemul fiscal, cu atît mai rare cu cît exploatarea feudală devine
mai împovăraătoare şi jugul turcesc mai apăsător. Scutirile se făceau
prin radieri din evidenţele aparatului fiscal, de cele mai multe ori la
ordinul domnului, în urma intervenţiei unor boieri sau mănăstiri, care
erau de obicei beneficiari ai privilegiului imunităţii feudale. Boierii
obţineau adesea scutiri de rămăşiţele de bir pentru satele care li se
vindeau în rumînie din cauza neputinţei de a-şi mai plăti dările ca sate
libere¹. Domnii acordau scutiri de dări şi ca recompense pentru diferite
servicii : misiuni diplomatice, vitejii în războaie, pază la graniţe sau
lucrări în interesul domniei.

La începutul secolului al XVII-lea cînd instituţia imunităţii este
în declin prin creşterea puterii centrale, cererile de scutire trebuiau te-
meinic motivate pentru a fi aprobate de domn. Astfel satul Călimă-
neştii al mănăstirii Cozia este scutit de tot felul de dări, ca „să fie
de ajutor sf. mănăstiri, ca să taie ei cu ciocanul aceste pietre mari, să
îndrepte drumul“ de pe valea Oltului, care era şi de folos public. Satele
Tismana şi Golgota sînt scutite ca „să fie de treabă şi de ascultare şi
să păzească“ mănăstirile cu aceleaşi numiri de „tîlhari şi panduri“, care
le jefuiseră de mai multe ori².

Unele scutiri de impozite se dau pentru atragerea locuitorilor
în sate noi sau în cele părăsite prin robirea populaţiei de către turci şi
tătari ori din cauza poverilor fiscale de nesuportat.

Erau şi scutiri individuale de dări, care se acordau de cele mai
multe ori tot în schimbul unor servicii.

În orînduirea feudală, oraşele din Ţara Romînească aveau anu-
mite privilegii, care le asigurau o oarecare autonomie în raport cu sa-
tele, cu mult mai îngustă însă decît cea a oraşelor din apus, din cauza
puterii lor economice mai reduse. În urma creşterii puterii centrale,
domnii dispun cu autoritate şi în viaţa oraşelor. Radu Mihnea scutea
în 1613 de orice fel de dări mahalaua din jurul mănăstirii Radu Vodă
din Bucureşti, interzicînd orice fel de amestec al organelor oraşeneşti,

¹ D. Mioc, Modul de impunere şi percepere a birului, în „Studii şi materiale de
istorie medie“, vol II, 1957, p. 79.

² Documente privind istoria Romîniei, Ţara Romînească, veac. XVII, vol. II, pp. 3,
:34, 105 vol. III p. 48.

„numai să fie de treaba și de lucrul sfintei mănăstiri la ce va trebui”.¹ O dispoziție asemănătoare dă același domn în 1623 și pentru mahalaua din jurul episcopiei din orașul Buzău, „ca să fie în pace poslușnicii ce sînt împrejurul sfintei episcopii, strînși săraci de pre la Moldova și de pre la Brăila și din toate laturile”, pe care-i scutește de toate dările².

Totuși documentele ne-au păstrat anumite privilegii pe care le-au avut cîteva orașe din țara noastră, cum era acela al Cîmpulungului, în care erau enumerate scutițiile de dări, interdicția chiar pentru domnie de a dărui vreun loc sau casă din oraș, de care nu puteau dispune decît orășenii și dreptul de judecată al orășenilor³. Deși actele respective sînt din secolul XVII, ele se referă la așezămîntul vechi instituit de legendarul Radu Negru și reînnoit de Mihai, fiul lui Mircea cel Bătrîn, de Vlad Dracul în 1439, Vladislav II în 1452 și de mulți alți domni „care au fost mai denainte vreme”. Privilegiul Cîmpulungului păstrează amintirea autonomiei orășenești de tipul chartei orașelor apusene prin vechimea, puterea economică a orașului și existența unei însemnate colonii săsești la începutul organizării noastre de stat. Un privilegiu asemănător nu pare să fi mai avut nici un alt oraș al Țării Romînești. Celelalte orașe au primit privilegii mai limitate, cum era acela al țîrgoviștenilor dat de Dan II în 1424, prin care îi scutea de vamă prin toate orașele țării afară de Țîrgoviște⁴. Același domn întărea însă în 1424 dania celor 10 case din Țîrgoviște făcută de Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrîn, mănăstirilor Cozia și Cotmeana, care arată cît de diferită era situația acestui oraș, ca autonomie, față de Cîmpulung tocmai într-o vreme cînd Țîrgoviște concura reședința domnească de la Argeș⁵. Cu excepția privilegiului Cîmpulungului, celelalte privilegii urmăreau interesele domnilor de a ridica din punct de vedere economic orașele.

O politică deosebită trebuie să fi avut domnii față de orășenii reședințelor domnești, în comparație cu locuitorii celorlalte orașe.

Privilegiile Cîmpulungului și Țîrgoviștei, amîndouă capitale ale Țării Romînești odinioară, sînt indicii în această privință. Locuitorii reședinței domnești trebuiau legați de domnie prin privilegii mai largi decît ale celorlalte orașe. Țîrgoveții reședinței de scaun participau la numeroase acțiuni ale domniei. Ei asistau la numeroasele alaiuri din care făcea parte însuși domnul sau erau organizate pentru primirea trimișilor sultanului și ale diferiților soli. Adesea erau chemați prin crainici la Curtea domnească, cum arăta Paul din Alep în 1654, cînd s-a făcut alegerea ca domn a lui Constantin Șerban în Țîrgoviște: „crainicul strigînd poporul, toți locuitorii se adunară la Curte, primind în unanimitate alegerea lui Constantin”⁶.

¹ Documente privind istoria Romîniei, Țara Romînească, veac. XVII, vol. II, p. 220.

² *Ibidem*, veac. XVII vol. IV, pp. 245—246.

³ P. P. Panaitescu, *Interpretări romînești*, 1947, p. 181.

⁴ Documente privind istoria Romîniei. Țara Romînească. Veacul XIII, XIV, XV p. 80.

⁵ *Ibidem*, p. 77—78.

⁶ Călătoriile patriarhului Macarie, ed. Cioran, p. 111.

Orășenii reședinței domnești constituiau nucleul de bază și de încredere al domniei în armata țării, după cum vedem din însărcinarea tirgoviștenilor de către Mihnea III ca să prindă pe Constantin postelnicul și pe ginerele său, Pană spătarul, în satele lor de la munte, de pe apa Prahovei: „au poruncit la Odor căpitanul de au mers cu tirgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiței să prinză pre acești ce scriu mai sus“¹.

Însăși siguranța vistieriei și a familiei domnești să făcea în condiții mai bune dacă populația orașului de reședință constituia încă o pavază, care dubla pe cea a întăriturilor curții domnești. Privilegiile acordate tirgoviștenilor sînt tocmai dovezi ale aplicării acestor principii de către domni, cum este și oel acordat de Matei Basarab privitor la taxele pe vinuri².

Inscripția de la Valea Voievozii arată că orășenii se plingeau că „li s-a stricat leagea altor domni bătrîni“, care ar fi prevăzut scutirile de care se bucurau în vechime. Un astfel de privilegiu trebuie să fi fost dinainte de 1618, cînd Manolachi Sifariul primea de la Alexandru Iliăș „niște vii în dealul Tirgoviștei, pe Valea Voievozii“, cărora „le-am scutit domnia mea și vinăriciul domnesc pe care le-au avut acele vii, ca să fie în pace de vinărici și de părpăr și de toate dajdiile care vor fi avut acele vii“³.

Atunci orășenii plăteau deci atît dijma din vin cît și părpărul și le vor fi plătit împreună și cu celelalte dări pînă în 1635. Matei Basarab scutea pe tirgovișteni de aceste dări cu ocazia reorganizării financiare a țării, în baza vechilor privilegii ale orășenilor. Probabil că domnul urmărea de asemenea apropierea orășenilor în vederea pregătirii unui adăpost de refugiu în caz de nevoie, mai înainte de a reveni cu reședința la Tirgoviște. Peste doi ani, după ce turcii îi arătaseră mai multe dovezi de dușmănie, Matei a înțeles că invitația la concentrarea de trupe de la Cetatea Albă nu era decît o cursă care i se întindea, și întorcîndu-se din drum, de la Ialpug, s-a îndreptat direct spre Tirgoviște⁴.

Se poate ca domnul să fi pretins și diferite servicii în schimbul reinnoirii vechilor privilegii, ca lucrări la Curtea domnească din Tirgoviște sau la organizarea cetății Tirgoviștei, o fortificație care închidea întregul oraș, pe care cronica și urmele arheologice i le atribuie.

Privilegiul era limitat numai la moșia domnească a orașului. Pe terenurile rupte din moșia orașului și datorite diferitelor mănăstiri, orășenii trebuiau să plătească vinăriciul mănăstiresc. Așa erau cei ce aveau

¹ Istoria Țării Românești, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, p. 135.

² În 1820, cînd Alexandru Sulu voia să-și însușească moșia Tirgoviștei, orășenii se împotriveau motivînd că folosirea moșiei făcea parte din libertățile și drepturile acordate strămoșilor lor pentru vitejii în războaie (Hurmuzaki-Nistor, Documente, vol. XX, p. 523).

Afirmația este contestabilă, deoarece într-un act din 1813 orășenii spuneau că moșia a fost cumpărată de strămoșii lor de la boierii Buzești și Căplesi. Neavînd acte, ei foloseau tot felul de argumente care ar fi putut să le asigure continuitatea stăpînirii moșiei.

³ Documente privind istoria Romîniei, Țara Românească, veac. XVII, vol. III, p. 221.

⁴ Istoria Țării Românești, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, p. 108.

vii pe moșia Călugăreni, a mănăstirii Dealului, „din apa Ialomiței d-a dreptul în gura Văii Voivozii, tot pe cursura văii a feții Dealului, cu toate vilele pînă în hotarul Răzvadului și pînă în Blaj și pe unde vor fi hotarele cele vechi“. Orășenii încearcă în 1646 să surpe drepturile mănăstirii asupra vinăriciului de la Călugăreni deschizîndu-i un proces prin care-i contestă drepturile de proprietate. Egumenul mănăstirii Dealului a dovedit însă în divan că moșia era proprietate veche a mănăstirii, întărită prin hrisoave de Neagoe Basarab și Radu Mihnea și orășenii au pierdut procesul. Contestînd hotărîrea divanului, orășenii, în frunte cu postelnicul Vlaicu, au formulat argumente noi, care dovedeau că mănăstirea nu are drept să primească vinăriciul de pe moșia Călugăreni, redactîndu-se și un hrisov în acest sens. După Matei Basarab egumenul Ștefan a redeschis procesul și orășenii neputînd prezenta în divanul lui Constantin Șerban 12 boieri care să jure împotriva hrisoavelor mănăstirii sînt obligați în 1655 să plătească vinăriciul mănăstiresc pentru vilele pe care le aveau pe dealul Călugăreni¹.

După Matei Basarab sistemul lui de organizare financiară a fost părăsit. S-au uitat și celelalte rînduieli, tocmele și legături, ca acelea privitoare la taxele pe vin de pe dealul Tîrgoviștei, mai ales după părăsirea totală a reședinței domnești, în 1660, după răscoala lui Mihnea III.

Abia Constantin Brîncoveanu reorganizează sistemul financiar al țării prin introducerea unui „temei“ ca element de bază în impuneri, pe lângă care minuirea unor coeficienți asigura sumele necesare vistieriei². Brîncoveanu s-a ocupat și de celelalte venituri ale vistieriei și cămării domnești ca și Matei Basarab. Un act din 1696 ne ajută să înțelegem mai bine privilegiul tîrgoviștenilor asupra scutirii de anumite taxe pe vin : „dă la o seamă de vreme încoace stricîndu-se orașul acesta al Tîrgoviștei și fiind domnia șezătoare tot la București și vinăricerii domnești care vin aici pen Deal au făcut alte obiceiaie noao, dă le lua dă butea înfierată pe tl. 1 și pîrpărul dă bute pe bani 12 și buțile cele înfierate pre seama domnească le duceau la București cu mare nevoie și cu multă cheltuială“³.

Constatăm mai întii că pe vremea lui Brîncoveanu tîrgoviștenii erau îndatorați la dijma din vinul produs pe viile din Deal : „dau vinărici domnesc și li să înfierează buți de la cramele lor pre seama domnească după obiceiau“. Inovație abuzivă era faptul că taxa de un taler pentru fiecare bute nu se încasa numai pentru vinul care rămînea producătorului ci și pentru buțile cu vin care trebuiau predate ca dijma : „le lua dă butea înfierată pe tl. 1“. Brîncoveanu desființează această taxă nedreaptă, urmînd să se plătească numai pentru buțile rămase producătorului : „să fie în pace dă către toți vinăricerii domnești pentru leul ce li să lua de butea înfierată“.

¹ Arh. St. Buc. ms. 217 f. 43—44.

² H. Chircă, Veniturile vistieriei lui C. Brîncoveanu după condica vistieriei, în „Studii și materiale de istorie medie“ I, 1956 p. 218.

³ Arh. St. Buc. ms. 705 f. 91 v.

Leul sau talerul reprezenta taxa de vamă, care crescuse de la 30 de bani, cât era în 1635 la 133 de bani în 1696¹. Aceasta învederează creșterea prețurilor la mărfuri în cursul celei de a doua jumătăți a secolului XVII precum și înăsprirea fiscalității ca mijloc de exploatare a populației în folosul aparatului de stat, deoarece tributul față de Poartă rămâne aproape neschimbat de la începutul domniei lui Matei Basarab până la începutul secolului XVIII.

Altă obligație impusă Țirgoviștenilor la sfârșitul secolului XVII era transportul vaselor cu vin dijmuit, până la București : „buțile ceale înfierate pre seama domnească le ducea la București cu multă nevoie și cu multă cheltuială“. Obligația cărăturilor a avut o largă întrebuintare în orînduirea feudală; dar pentru Țirgovișteni transportul vaselor domnești, realizate din dijma pe vin, apăruse numai după părăsirea reședinței domnești de la Țirgoviște, după 1660. Orășenii obțin de la Brîncoveanu desființarea acestei obligații împovărătoare, urmînd ca vasele cu vin rezultat din dijma să fie depuse în pivnița domnească de la Țirgoviște, deoarece vechea reședință își reluase în parte această funcțiune. Dacă totuși ar fi trebuit să fie transportate la București, aceasta urma să se facă prin cheltuielile domniei : „cîte buți li să vor înfiera oroșanilor și deleanilor de aici de acum înainte încă să aibă a le duce și a le băga în pimnița domnească de la Țirgoviște iar să nu le mai ducă ei la București, iar domnia mea cînd va vrea să le scoată din pimnița domnească de la Țirgoviște și să le ducă la București să aibă a le duce cu toată cheltuiala domnească, iar oroșanii dă cătră nimenea altu val să n-aibă“.

Ploconul, care pe vremea lui Matei Basarab era de 12 bani de nume, nu mai este amintit printre obligațiile orășenilor în actul lui Brîncoveanu, în schimb pîrpărul, scutit de Matei Basarab, se încasa către sfârșitul secolului XVII pe bute și nu pe nume, ceea ce reprezenta evident o obligație grea pentru proprietarii cu vii mari, impunerea fiind proporțională cu producția. Pîrtinind pe marii producători, Brîncoveanu stabilește ca, din 1696 înainte, pîrpărul să se plătească pe nume, cîte 12 bani și nu pe bute : „și pîrpărul încă să aibă a darea oroșanii ce s(e) află lăcuitori aici în Țirgoviște și au vii în Deal de nume pe bani 12, iar nu dă bute precum le-au luat pîn(ă) acum“. Numai proprietarii de vii din alte părți, care au vii în dealul Țirgoviștei, sînt obligați să plătească pîrpărul cîte 12 bani de bute și 6 bani de berbenic, așa cum de altfel se plătea peste tot în celelalte părți ale țării : „iar care vor fi oameni de afar(ă), dintr-altă parte și vor avea vii aici în Deal, aceia să aibă a-și darea pîrpărul dă bute bani 12 și de berbenic pe bani 6, precum dau și printr-alte dealuri după obicei“.

Alte taxe sînt interzise, chiar și pentru cîrciumi, pivnițe sau pentru oricine negustorea struguri sau vin : „Așijderea și toamna la culescu viilor, pentru cîrciumi și alți ce umblă prin Deal de țîn struguri și vin

¹ Pentru echivalențe 1 taler = 133 bani, cf. H. Chircă op. cit. p. 218 nota 1.

cu vasele lor, aceia încă să aibă a trece prin vamă cu ce va câștiga și să nu-i ia nimeni nimic“.

Brîncoveanu arată că nu a făcut decît să reinnoiască privilegiul mai vechi al tîrgoviștenilor: „această milă o am făcut domnia mea și o am reinnoit oroșanilor după obiceiul precum au avut ei și mai dinainte vreme“. Într-adevăr, privilegiul său impune pe orășeni la plata taxei de un taler de bute și pîrpărul de 12 bani pe nume, menținînd în plus și vinăriciul, dijma de vin, a cărei scutire de către Matei Basarab era probabil limitată la timpul domniei lui. Toate celelalte taxe erau scutite ca și pe vremea lui Matei Basarab.

De ce tocmai Brîncoveanu a înlăturat abuzurile introduse cu timpul, după părăsirea reședinței domnești de la Tîrgoviște, și pînă la el nici un domn nu a mai încercat nimic în această privință?

Brîncoveanu însuși motivează actul prin dispozițiile sale afective față de vechiul scaun domnesc, strămoșesc: Deci, cînd „m-am înălțat la cinstit scaunul răposatului strămoșului domniei mele Io Matei Basarab voivod și văzînd domnia mea acest scaun domnesc vechiu stricat și fiindu loc frumos și scaun bătrîn, domnia mea cu ajutorul lui dumnezeu m-am îndemnat de am înnoit acest scaun și l-am înfrumusețat cu case domnești și cu alte multe de toate ce s(e) cade împrejurul scaunului“. Apoi „înțelegînd toate jalbele săracilor și oroșanilor ce le-a fost făcut vinăricearii de la o seamă de vreme încoace, domnia mea m-am milostivit de am iertat pre toți pentru mult ce s(e) lua“¹.

Motivarea aceasta afectivă era fără îndoială dublată de scopuri politice nemărturisite. În primul rînd constatăm că Brîncoveanu nu se interesează de privilegiile tîrgoviștenilor decît după ce a revenit în vechea reședință domnească. După numeroase intervenții la Constantinopol, domnul obținuse aprobarea turcilor să restaureze și să locuiască în Curtea domnească de la Tîrgoviște, cînd ar avea nevoie. La 15 august 1694 restaurarea palatului era gata. De acum înainte în fiecare an, cînd se apropie căldurile, domnul vine cu toată familia la Tîrgoviște, intrînd în oraș „cu alai după obicei“ și rămîne cîte 6—7 luni, pînă după culesul viilor, uneori chiar și toată iarna, pînă prin februarie-martie.

Și pentru Brîncoveanu se punea problema atragerii orășenilor de partea domniei prin recunoașterea vechilor lor privilegii. Poate că nici un domn nu și-a pregătit cu mai multă grijă un loc de unde să poată trece mai ușor în Ardeal. În Tîrgoviște domnul era apărat de cazacii angajați de el, nu ca la București, de seimenii plătiți de sultan². Granița Ardealului era mult mai aproape de Tîrgoviște decît de București și drumurile mai ferite, printre dealuri și păduri. Pentru orice situație, era necesar ca populația orașului să fie atrasă de domnie prin recunoașterea vechilor ei privilegii.

După Brîncoveanu s-au mai făcut danii din suprafețele Dealului, ultima parte din moșia domnească de la est de Ialomița, livada dom-

¹ Arh. St. Buc., ms. 705, f. 98 v.

² C. Giurescu și N. Dobrescu, Documente și regeste privitoare la C. Brîncoveanu, București, 1907, p. XXXII.

nească fiind dăruită de Scarlat Ghica mănăstirii Dealului în 1761. O dată cu livada s-a dăruit mănăstirii și dreptul de vinărici mănăstiresc asupra viilor de pe fețele Dealului, din dreptul livezii domnești, de pe valea Voievozii și Valea Sașilor. Erau atunci pe fețele Dealului și pe văile amintite viile domnești, ale mitropoliei, ale boierilor Văcărești, Crețulești, Catargii, Băleni, ale mănăstirilor Hurezi, Dealul, Nucet, Găiseni, Stelea, Bărăția, ale unor boiernași mazili, ale unor logofeți de divan și grămăticii domnești, toate scutite de vinărici domnesc. Pe lângă acestea erau și 103 vii care dădeau vinărici domnesc, transformat în bani în urma reformelor financiare din prima jumătate a secolului XVIII. După 1761 viile dajnice erau obligate să plătească 2 bani de vadră vinărici domnesc și tot vinăricerii domnești încasau banul de plocon de nume¹. Despre vechiul privilegiu al țirgoviștenilor nu se mai face nici o mențiune, deoarece dispăruseră cu totul și condițiile care-l creaseră.

Crucea de la Valea Voievozii a fost ridicată de Matei Basarab sau de orășenii beneficiari ai privilegiului? Inscricția are toate elementele diplomatice cu care sint prevăzute actele cancelariilor domnești: invocacia simbolică a crucii de la începutul textului, intitulacia domnului de la care emană privilegiul, adresa către orășenii din Țirgoviște, dispoziția, sancțiunea și data. Ceea ce atrage mai ales atenția este stema Țării Rominești într-un cerc reliefat între brațele cruciale, în cimpul căruia se află vulturul cu crucea în cioc. Inscricția din jur nu este însă formula obișnuită la peceti și pe alte cruci prevăzute cu stema țării, cu numele domnului și data, ci o invocacie în limba slavă către maica domnului, patroana Țirgoviștei, în orinduirea feudală, reprezentată sub chipul „Rugătoarei“ pe pecetea orașului. Stema țării era înconjurată cu această formulă religioasă ca element local, reprezentând orașul, ceea ce însemnează că cei ce au ridicat crucea erau orășeni.

Indicacia de pe latura sudică a crucii că Stanislav Ghiunea „au dat la cruce și la puț“ atribuie de asemenea ridicarea crucii țirgoviștenilor. Asemănarea literelor de pe această parte cu cele de pe fațadă este o dovadă că ambele texte cu fost scrise în continuare de aceeași mină, la aceeași dată.

Textul inscripției trebuie să fi fost prescurtat după cel al actului original dat de Matei Basarab, cum au făcut și cimpulungenii cu Crucea jurământului și cea a pîrgarilor. În jalbele lor din 1820, din timpul luptelor împotriva cötropirii moșiei orașului de către Alexandru Suțu orășenii cereau să li se restituie actele de la Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, care cuprindeau privilegiile orașului, încredințate banului Goleșcu în 1813, cînd Caragea voia de asemenea să răpească moșia². Actele au rămas pierdute, după cum ne arată informații ulterioare, și numai rezumatul lor în această cruce a înfruntat veacurile pînă astăzi.

¹ Arh. St. Buc. ms. 217, f. 31—37.

² V. A. Urechia, *Istoria rominilor*, vol. XII, p. 484.